

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Березівський П. Основні засади сталого розвитку сільських територій / П. Березівський, А. Железняк // *Аграрна економіка*. – 2009. – Т. 2, №3–4. – С. 55–57.
2. Невесенко В. Д. Актуальні питання соціального розвитку сільських територій / В. Д. Невесенко // *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. – 2012. – Вип. 22, ч. 2. – С. 303–310.
3. Орлатий М. К. Підходи до формування ресурсного потенціалу сільських територій Дніпропетровської області [Електронний ресурс] / М. К. Орлатий, А. Є. Величко // *Публічне адміністрування: теорія та практика*. – 2013. – Вип. 1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_1_11.
4. Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Семенов В. Ф. Використання потенціалу сільських територій регіону [Електронний ресурс] / В. Ф. Семенов, О. В. Білега. – Режим доступу : <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/.../1994?mode>.
7. Тринько Р. Демографічна безпека : особливості та стратегічні пріоритети : монографія / Р. Тринько. – Львів : Ліга-Прес, 2016. – 204 с.
8. Цимбаліста Н. Проблеми реалізації агровиробничого потенціалу сільських територій / Н. Цимбаліста // *Регіональна економіка*. – 2015. – № 2. – С. 115–123.
9. Черевко Г. Вплив заходів державної антикризової політики на соціальний розвиток українського села / Г. Черевко, П. Войтович // *Аграрна економіка*. – 2013. – Т. 6, № 3–4. – С. 4–10.
10. Шульга О. Управління розвитком сільських територій : українські реалії та зарубіжна практика / О. Шульга // *Аграрна економіка*. – 2014. – Т. 7, №1–2. – С. 23–28.

JEL J 210

УДК 353:338.46:364

ЗАЙНЯТИСТЬ ЯК ОСНОВА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ**О. Біттер**, д. е. н., професор

Львівський національний університет імені Івана Франка,

М. Назаркевич, асистент

Львівський національний аграрний університет

© О. Біттер, М. Назаркевич, 2016

Біттер О., Назаркевич М. Зайнятість як основа підвищення рівня життя сільського населення

Розглянуто теоретичні аспекти підвищення рівня зайнятості сільського населення. Проведено аналіз динаміки кількості економічно активного сільського населення Львівської області, зайнятих та безробітних, зайнятих у сільському господарстві, зокрема в сільськогосподарських підприємствах. Наголошено на неефективній структурі зайнятості сільського населення, яка негативно впливає на показники рівня життя сільського населення. Переважаюча зайнятість сільських жителів у натуральних особистих селянських господарствах сприяє поширенню і відтворенню бідності в сільській місцевості.

Із використанням трендових моделей проведено прогностичні розрахунки кількості безробітних у сільській місцевості Львівської області та зайнятих в особистих селянських господарствах. Встановлено, що за збереження ретроспективних тенденцій суттєвих змін на регіональному сільському ринку праці не передбачається.

Розроблено пропозиції з трансформації зайнятості сільського населення досліджуваного регіону з тим,

щоб переважна його частина була активною в несільськогосподарських видах економічної діяльності, а розміри особистих селянських господарств були скорочені до колишніх розмірів присадибних підсобних господарств. Встановлено, що їхній розмір не повинен перевищувати 0,10 га з розрахунку на одного сільського жителя. Вивільнені сільськогосподарські угіддя повинні бути передані в користування сільськогосподарських підприємств, насамперед фермерських господарств. Для цього необхідні значні обсяги інвестицій у створення нових робочих місць у несільськогосподарських підприємствах безпосередньо в селах і центрах сільських районів.

Ключові слова: зайнятість, рівень життя, сільське населення, сільське господарство.

Bitter O., Nazarkevych M. Employment as a basis for raising of living standards of rural population

There have been revealed in the article the theoretical aspects of raising the level of rural population employment. There has been carried out the analysis of the dynamics of the economically active rural population of Lviv region, the number of employed and unemployed, the number of those engaged in the agricultural sector, especially in farming. There is drawn a conclusion of the inefficient structure of the rural population employment, which has a negative impact on the rural population living standards indices. The predominant engagement of the rural population in their own farms furthers the spread and reproduction of poverty in the rural areas.

Using the trend models there have been done forecasting calculation of the number of unemployed in the rural area of Lviv region and a number of those engaged in their private farms. There has been established that the preservation of the retrospective trends will not lead to any significant changes in the regional rural labour market.

There has been developed the suggestions about the transformation of the rural population employment in the region under the investigation for its predominant part could be active in nonagricultural kinds of business activity, and a number of private farms should be reduced to the former size of the plots of land. There has been established that their amount should not exceed 0,10 ha with the view to one rural inhabitant. The freed plot of land should be delivered possession to the agricultural enterprises, first of all, to the farming enterprises. This requires significant investments to the establishment of new workplaces in nonagricultural enterprises directly in the villages and centers of the rural districts.

Key words: employment, living standard, rural population, agricultural sector.

Биттер А., Назаркевич М. Занятость как основа повышения уровня жизни сельского населения

Рассмотрены теоретические аспекты повышения уровня занятости сельского населения. Проведен анализ динамики численности экономически активного сельского населения Львовской области, занятых и безработных, занятых в сельском хозяйстве, в частности в сельскохозяйственных предприятиях. Сделан вывод о неэффективной структуре занятости сельского населения, что оказывает негативное влияние на показатели уровня жизни сельского населения. Подавляющая занятость сельских жителей в натуральных личных крестьянских хозяйствах способствует распространению и воспроизведению бедности в сельской местности.

С использованием трендовых моделей проведены прогнозные расчеты численности безработных в сельской местности Львовской области и численности занятых в личных крестьянских хозяйствах. Установлено, что при сохранении ретроспективных тенденций существенных изменений на региональном сельском рынке труда не предвидится.

Разработаны предложения по трансформации занятости сельского населения исследуемого региона с тем, чтобы подавляющая его часть была активной в несельскохозяйственных видах экономической деятельности, а размеры личных крестьянских хозяйств – сокращены до прежних размеров приусадебных подсобных хозяйств. Установлено, что их размер не должен превышать 0,10 га в расчете на одного сельского жителя. Освободившиеся сельскохозяйственные угодья должны быть переданы в пользование сельскохозяйственных предприятий, прежде всего фермерских хозяйств. Для этого необходимы значительные объемы инвестиций в создание новых рабочих мест в несельскохозяйственных предприятиях непосредственно в селах и центрах сельских районов.

Ключевые слова: занятость, уровень жизни, сельское население, сельское хозяйство.

Постановка проблеми. Проблему підвищення рівня життя сільського населення неможливо успішно вирішити без кардинальних змін у системі його зайнятості. У ринкових умовах сфери зайнятості сільського населення, як правило, менш конкуренто-

спроможні, ніж сфери, в яких зайняті міські жителі. Це стосується насамперед сільськогосподарських підприємств.

Розвинуті країни світу з метою підтримання доходів сільських жителів, зайнятих у сільському господарстві, реалізують різно-

манітні фінансові програми. Бідніші країни такої змоги не мають і, навпаки, через певні механізми перерозподіляють доходи на користь традиційно міських сфер зайнятості населення.

Значна частина сільських жителів зайнята у сфері освіти, культури, зв'язку, торгівлі й громадського харчування, які не відзначаються високим рівнем оплати праці. Тому пошук способів підвищення рівня доходів сільських жителів тісно переплітається з вирішенням проблеми зростання рівня ефективності зайнятості сільського населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню проблеми підвищення рівня зайнятості сільського населення присвячені наукові дослідження багатьох вітчизняних авторів. Серед них слід виокремити праці В. Борщевського [7], Н. Василенко [1], І. Гнибіденка та А. Руснака [2], О. Загвойської [3], А. Лісового [4], К. Прокопишак [6], О. Скидана та В. Ніценко [9], М. Талавирі [11], Г. Черевка і П. Войтовича [12] та ін. У них розкрито теоретичні та прикладні аспекти проблеми, однак у зв'язку з мінливістю соціально-економічного середовища виникають нові проблеми, формуються нові питання до їх вирішення.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження було проведення аналізу сучасного стану зайнятості сільського населення та окреслення перспектив його покращання в контексті зростання рівня життя сільського населення.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі розроблено чимало пропозицій щодо способів вирішення проблеми зайнятості сільського населення. Так, О. Загвойська вважає, що «доцільно звернути увагу органів державної влади на те, що державне регулювання зайнятості сільського населення найбільш ефективним є тоді, коли досягається найвищий продуктивний рівень зайнятості в сільській місцевості в контексті загального підвищення добробуту населення. До того ж, механізми державного регулювання зайнятості можуть зосереджуватися не тільки на територіальному рівні їх реалізації (регіональному чи місцевому), а й враховувати функціональний рівень [2, с. 5]. Натомість О. Скидан та В. Ніценко основну увагу звертають на дещо інші аспекти окресленої проблеми. Вважаючи однією з основних засад забезпечення верифікації зайнятості сільських жите-

лів, вони дійшли висновку, що «проблема багатофункціональності ринку праці на селі вирішується шляхом його диверсифікації, в першу чергу за рахунок розвитку альтернативних видів зайнятості і забезпечення динамічного функціонування особистих селянських господарств [8, с. 26].

Програма сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України, містить такі пріоритетні завдання відповідно до виділених основних напрямів: розширення сфери застосування праці та стимулювання заінтересованості роботодавців у створенні нових робочих місць; посилення мотивації економічної активності населення до легальної зайнятості та підвищення державних гарантій в оплаті праці; підвищення мобільності робочої сили на ринку праці та удосконалення механізму регулювання трудової міграції; активізація роботи з профілактики та запобігання масовому вивільненню працівників [5, с. 29]. Вважаючи зайнятість в особистих селянських господарствах тіньовою чи неформальною, І. Гнибіденко та А. Руснак стверджують, що «подолання неформальної економічної діяльності може бути здійснено лише на основі кардинального вирішення проблеми зайнятості сільського населення. З цією метою слід створити повноцінний ринок праці у сільській місцевості. Вирішення цього питання тісно пов'язане з проблемою комплексного розвитку українського села, створення належних умов для функціонування виробництва та високоефективних робочих місць» [1, с. 11].

Аналіз висновків, зроблених науковцями – спеціалістами в окресленій сфері, їх порівняння з власним досвідом, отриманим у результаті вивчення означеної проблеми, дають змогу підтвердити їх правильність. Пропозиції щодо удосконалення зайнятості сільського населення опираються на спеціально проведені наукові дослідження. Однак, на нашу думку, необхідно точніше з'ясувати суть проблеми та окреслити способи її вирішення. Проблема значною мірою має регіональний характер, тобто концептуально відмінна у південних і східних областях країни порівняно із західними областями, зокрема Львівською.

Слід зазначити, що протягом 2000–2013 рр. загальна кількість економічно активного сільського населення змінювалася неістотно

– з 484,3 до 461,1 тис. осіб (див. табл.). Однак у 2014 р. цей показник різко знизився до 412,2 тис. осіб. Так само значно зменшилася кількість зайнятих сільських жителів, а кількість безробітних, навпаки, зростає.

Такі тенденції в показниках економічної активності та безробіття є загалом позитивними, адже рівень безробіття, який доволі жорстко контролюється вітчизняними та зарубіжними економічними організаціями, є невисоким. Однак в економічних умовах на-

шої країни, насамперед в сільській місцевості, рівень безробіття не можна вважати ключовим показником рівня зайнятості.

На нашу думку, основним показником виступає кількість і питома вага зайнятих в особистих селянських господарствах, яка відповідно до специфіки вітчизняної статистики визначається як різниця між загальною кількістю зайнятих у сільському господарстві та кількістю зайнятих у галузі найманих працівників.

Таблиця

Основні показники зайнятості сільського населення Львівської області, тис. осіб*

Рік	Економічно активне населення	Зайняті у віці 15-70 років	Безробітні	Зайняті в сільському, лісовому та рибному господарстві		Зайняті в особистих селянських господарствах	
				усього	у т.ч. наймані працівники	усього	до всіх зайнятих, %
2000	484,3	445,6	38,7	267,2	52,3	214,9	48,2
2001	485,8	446,9	38,9	249,7	44,9	204,8	45,8
2002	481,2	441,1	40,1	232,8	32,4	200,4	45,4
2003	480,8	439,9	40,9	227,9	48,6	179,3	40,8
2004	471,9	430,2	41,7	216,3	42,2	174,1	40,5
2005	471,1	429,1	42,0	212,9	37,1	175,8	41,0
2006	467,6	424,9	42,7	188,8	36,7	152,1	35,8
2007	466,8	425,1	41,7	188,2	31,1	157,1	37,0
2008	466,1	425,6	40,5	177,3	26,1	150,9	35,5
2009	477,3	457,9	19,4	175,2	22,5	152,7	33,3
2010	476,0	452,4	23,6	176,3	17,8	158,5	35,0
2011	479,6	453,7	25,9	204,3	14,7	189,3	41,8
2012	464,4	437,0	27,4	205,1	14,7	190,4	43,6
2013	461,1	438,6	22,5	219,4	14,6	204,8	46,7
2014	412,2	377,3	34,9	189,2	12,7	176,5	46,8

*Розраховано авторами на основі джерела [10].

Відповідно до даних статистики основна частина зайнятих сільських жителів Львівської області протягом 2000–2014 рр. були зайнятими в особистих селянських господарствах. Найвищим цей показник був у 2000 р. і складав 214,9 тис. осіб, а найнижчим у 2008 р. – 150,9 тис. осіб. Показник питомої ваги зайнятих в особистих селянських господарствах протягом 2000–2014 рр. коливався від 33,3% у 2009 р. до 48,2% у 2000 році. Але, незважаючи на коливання означеного показника упродовж досліджуваного періоду, він засвідчує: особисті селянські господарства були і залишаються основною сферою зайнятості сільського населення Львівської області.

Кількість безробітних протягом 2000–2014 рр. була в 4–6 разів меншою, ніж кіль-

кість зайнятих в особистих селянських господарствах. Тому трансформація зайнятості в цих господарствах є пріоритетним завданням органів місцевого самоврядування порівняно із завданням боротьби з безробіттям у сільській місцевості. Складність вирішення цієї проблеми полягає в тому, що реально значна частина формально зайнятих в особистих селянських господарствах є трудовими мігрантами, насамперед за кордоном, у країнах Західної Європи та Росії. Обсяг їхніх доходів істотно впливає на рівень життя сільських родин регіону.

У більшості країн проблема покращання зайнятості населення певного регіону зводиться до проблеми залучення безробітних до процесу праці. У сільській місцевості на-

шої країни ця проблема зводиться насамперед до проблеми переходу зі сфери зайнятості в особистих селянських господарствах в інші сфери, завдяки чому повинна підвищуватися ефективність зайнятості.

Зважаючи на особливості вітчизняного й регіонального сільського ринку праці, доволі складним завданням виявляється прогнозування подальших перспектив його розвитку. Вони визначаються насамперед не перспективними демографічними змінами в кількості працездатних сільських жителів, а їх спроможністю адаптуватися до сучасних ринкових вимог, насамперед бажанням бути конкурентоспроможними на ринку праці. Основна складність полягає в оцінці ймовірності змін в економічній поведінці членів сільських домогосподарств у майбутньому. При цьому слід враховувати ймовірні зміни в економічній політиці держави.

За використання традиційних методів прогнозування зайнятості сільського населення у сільському господарстві та пов'язаних із ним галузях отримано показники, які майже не відрізняються від ретроспективних показників. Тому загальна модель сільської зайнятості повинна відобразитися в тому, що

сільські жителі в перспективі мають бути зайнятими, головню, несільськогосподарською діяльністю. У сільському господарстві та пов'язаних із ним галузях АПК може бути зайнятою лише незначна частина сільських жителів регіону.

У 2014 р. загальна кількість найманих працівників у сільськогосподарських підприємствах Львівської області складала 6,0 тис. осіб. Це надзвичайно низький показник порівняно з попередніми періодами розвитку агропромислового комплексу регіону. Але його не можна вважати якимось особливим, оскільки він незначно відрізняється від показників трьох попередніх років.

У зв'язку з цим процес прогнозування зайнятості розпочнемо з прогнозування безробіття. Рівень безробіття населення, зокрема сільського, є настільки багаточинниковим показником, що його прогнозування надзвичайно складне. Тому в більшості країн світу у процесі проведення прогнозних розрахунків наголошують на низькому рівні вірогідності прогнозу.

Відповідні результати прогнозування кількості безробітних у Львівській області до 2020 р. показано на рис. 1.

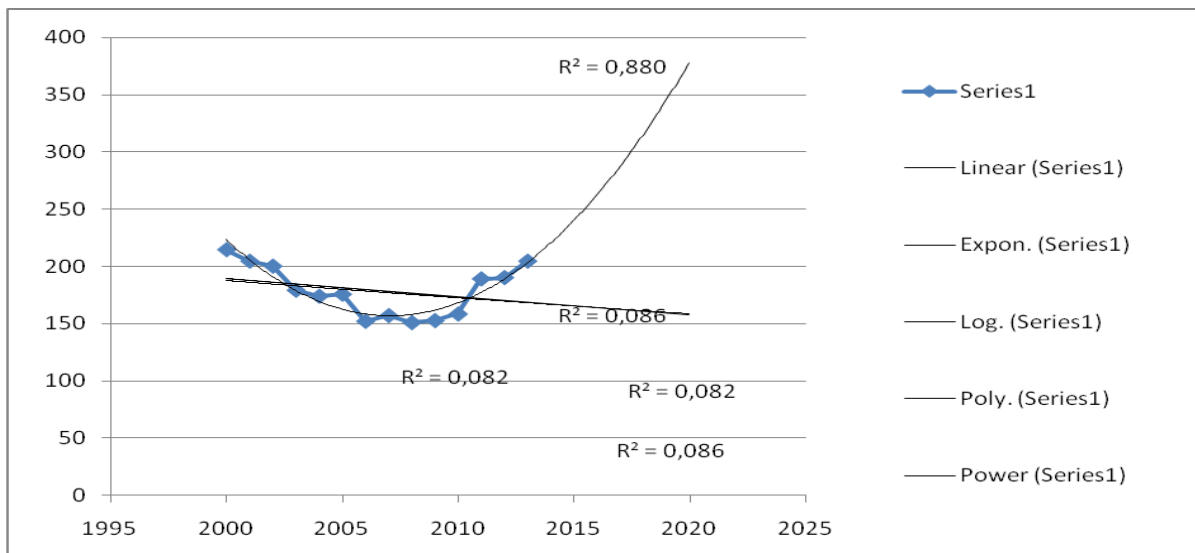

Рис. 1. Ретроспективні та прогнозні показники кількості безробітних у сільській місцевості Львівської області, тис. осіб*.

*Розраховано авторами на основі джерела [10].

Використання у процесі проведення прогнозних розрахунків більшості типів трендових моделей показало високу ймовірність перспективних показників кількості безробітних у сільській місцевості Львівської облас-

ті в межах 15–18 тис. осіб у 2020 році. Коефіцієнти апроксимації за рівняннями чотирьох кривих перевищують 0,5. Лише прогнозний показник, розрахований за рівнянням поліноміальної функції виявився від'ємним

за абсолютною величиною, тобто його не можна вважати достовірним.

Аналогічні розрахунки проводили щодо прогнозних показників кількості зайнятих у господарствах населення Львівської області. З рис. 2, на якому відображені перспекти-

вні показники кількості зайнятих у господарствах населення, тісно пов'язані з кількістю безробітних і такі, що піддаються достовірному прогнозуванню, видно, що значення коефіцієнтів апроксимації значно нижчі.

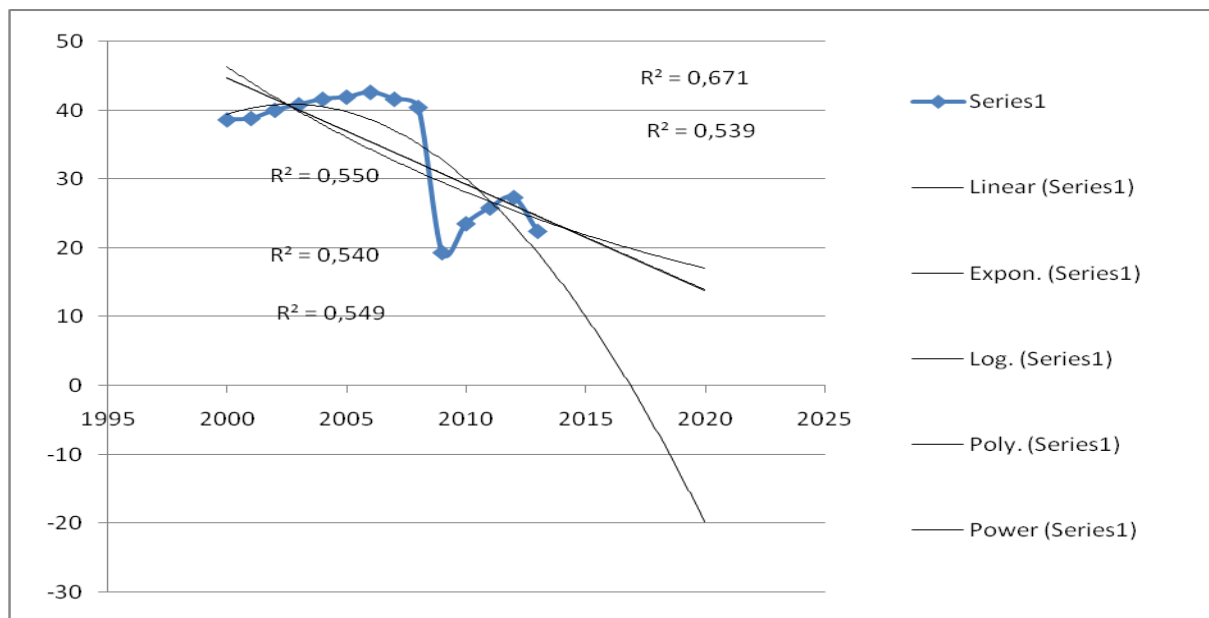

Рис. 2. Ретроспективні та прогнозні показники кількості зайнятих у господарствах населення Львівської області, тис. осіб*.

*Розраховано авторами на основі джерела [10].

Лише значення коефіцієнта апроксимації за рівнянням поліноміальної функції є суттєвим. Тому визначений за цією функцією прогнозний показник можна вважати найбільш вірогідним. На основі цього можна дійти висновку, що кількість зайнятих лише в господарствах населення в сільській місцевості Львівської області до 2020 р. зросте до 375 тис. осіб за коефіцієнта апроксимації 0,88.

Прогнозні розрахунки показують, що у разі збереження ретроспективних тенденцій на сільському ринку праці у Львівській області кардинальних змін не відбудеться. Загальна кількість формально і неформально незайнятих сільських жителів не тільки не зменшиться, а, навпаки, зросте. Для докорінної зміни існуючих тенденцій необхідними є системні зміни у функціонуванні сільського ринку праці.

Створення економічних передумов для ліквідації переважної зайнятості в господарствах населення передбачає скорочення їх розмірів до таких, якими вони були до прове-

дення приватизаційних процесів у сільському господарстві регіону, тобто до розмірів присадибних господарств. Відповідно до переважаючих форм сільського розселення та реальних розмірів присадибних земельних ділянок цей показник у більшості сільських адміністративних районів, як правило, не перевищує 0,10 га на одного сільського жителя.

За таких розмірів господарствам населення можуть повернути статус підсобних, оскільки необхідні роботи з їх ведення виконуватимуться в позаробочий час членами сільських домогосподарств, зайнятими в інших сферах економіки. Оскільки у найближчій перспективі кількість сільських жителів скоротиться, але незначно, можна передбачити скорочення площ земельних ділянок у користуванні особистих селянських господарств у сільській місцевості Львівської області до 100 тис. га. Більша частина наявних у сільських родин земельних угідь буде передана в оренду (або реалізована за умови формування повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення) сільськогосподар-

ським підприємствам. Це призведе до загального збільшення розмірів використовуваних ними угідь удвічі. Оскільки сьогодні майже дві третини продукції сільськогосподарських підприємств складає продукція галузі рослинництва, слід передбачати півторазове зростання обсягів загального виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах у перспективі.

Отже, вже в найближчому майбутньому слід докорінно трансформувати систему зайнятості сільського населення. Вона повинна базуватися на зайнятості переважної частини економічно активних сільських жителів у несільськогосподарському виробництві, а її цільовою функцією має стати підвищення рівня життя. Основні складові такої трансформації показано на рис. 3.

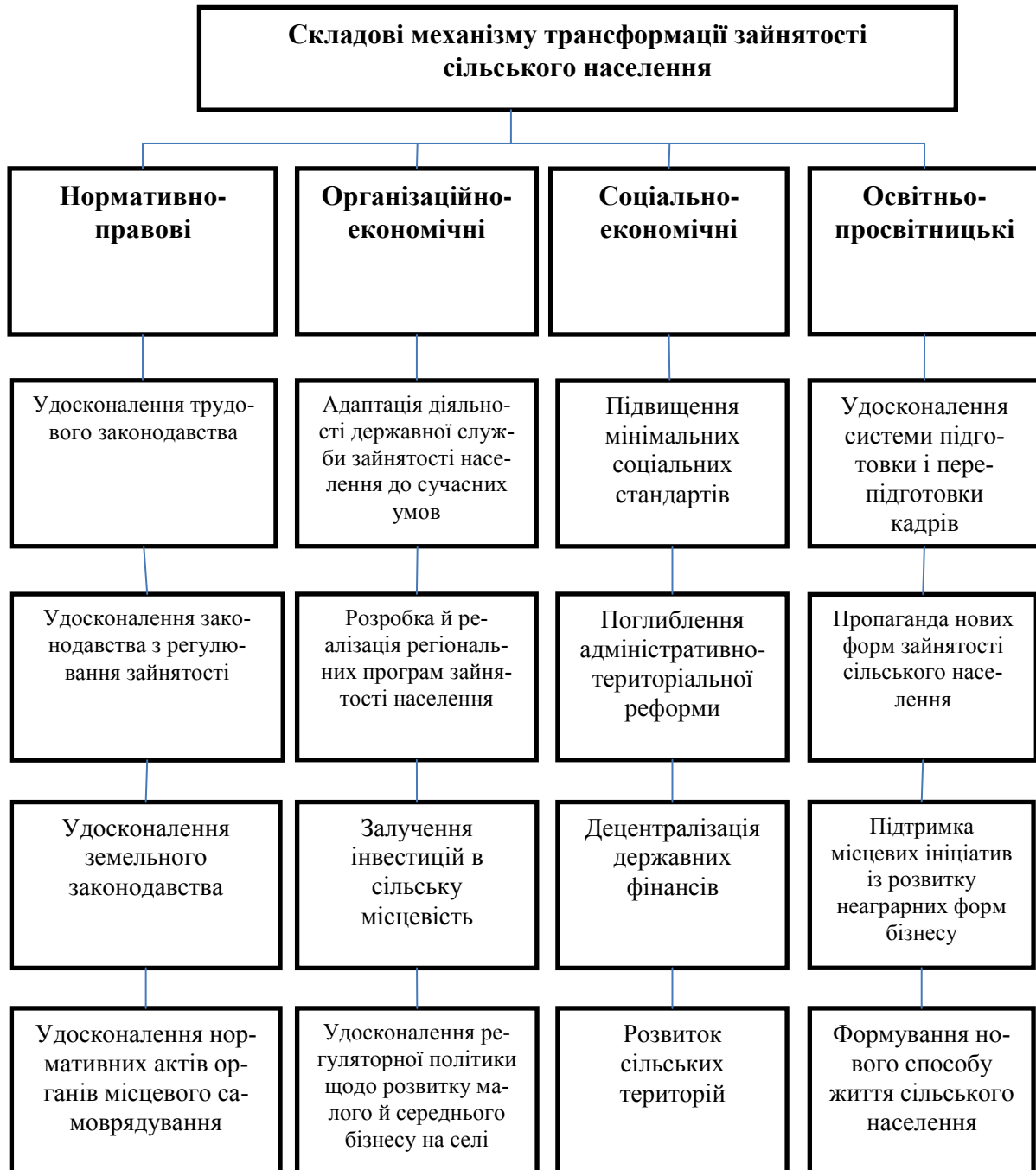

Рис. 3. Складові механізми трансформації зайнятості сільського населення.*

**Розроблено авторами.*

Трансформація зайнятості сільського населення можлива за умови створення розширеної мережі нових робочих місць для сільських жителів. Необхідною при цьому є цілеспрямована державна політика із залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій в розвиток підприємництва в досліджуваному регіоні. Зважаючи на його прикордонне розміщення та сформований у процесі довготривалого історичного перебування в лоні європейської цивілізації підприємницький потенціал місцевого населення, це завдання, на нашу думку, виконується простіше, ніж в інших регіонах країни.

Суттєвою проблемою є ефективна зайнятість не лише наявного сільського населення регіону, а й тих сільських жителів, які сьогодні є трудовими мігрантами за кордоном. Їхня праця могла б стати однією з основ економічного розвитку регіону.

Неодмінною складовою трансформації зайнятості сільського населення повинно стати удосконалення державного регулювання розвитку АПК. При цьому до об'єктів державного регулювання в аграрній сфері мають належати, як зазначають Г. Черевко та П. Войтович, «не лише сільське господарство, харчова й переробна промисловість, а й соціальна

складова» [12, с. 5]. Крім того, цілком погоджуємося з думкою Н. Василенької про те, що «однією з важливих умов ефективного використання та відтворення трудового потенціалу села є налагодження та регулювання еквівалентного обміну між містом і селом» [1, с. 67]. Лише в такому разі розроблений механізм буде ефективним.

Висновки. Врахування наведених ймовірних у найближчій перспективі тенденцій дає підстави для висновку про те, що загальна кількість зайнятих у сільськогосподарських підприємствах працівників, якщо й змінюватиметься, то ці зміни не будуть суттєвими. У цій сфері перспективи працевлаштування мають лише кілька відсотків від загальної кількості економічно активних сільських жителів. Навіть за умови поглиблення переробки значної частини сільськогосподарської продукції на місці, тобто безпосередньо в сільських населених пунктах чи за їх межами – в районних центрах або містах і селищах міського типу районного підпорядкування, загальний відсоток зайнятих сільських жителів в усьому АПК регіону не перевищуватиме 10%. Для інших 90% сільських жителів слід створити можливості працевлаштування за межами АПК регіону.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Василенька Н. Паритетність міжгалузевих відносин та розширене відтворення трудового потенціалу в АПК / Н. Василенька // *Аграрна економіка*. – 2013. – Т. 6, № 1–2. – С. 66–70.
2. Гнибіденко І. Ф. Трансформація ринку праці на селі: перспективи оптимізації неформальної зайнятості сільського населення / І. Ф. Гнибіденко, А. Д. Руснак // *Економіка України*. – 2014. – № 4. – С. 83–93.
3. Загвойська О. В. Державне регулювання зайнятості сільського населення в умовах реформування аграрного сектора економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління / О. В. Загвойська. – К., 2006. – 20 с.
4. Лісовий А. В. Агротуризм в контексті розвитку несільськогосподарської зайнятості на сільських територіях / А. В. Лісовий // *Агроінком*. – 2007. – № 9–10. – С. 48–52.
5. Про затвердження Програми сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1008-2012-%D0%BF>.
6. Прокопишак К. В. Регулювання розвитку соціальної сфери села в умовах становлення ринкових відносин : монографія / К. В. Прокопишак. – Львів, 2002. – 264 с.
7. Регулювання зайнятості сільського населення в умовах реформування аграрного сектору України : аналіт. записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1107>.
8. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : монографія / НАН України, Ін-т регіон. дослідж.; наук. ред. В. В. Борщевський. – Львів, 2012. – 216 с.

9. Скидан О. В. Аграрна політика регулювання зайнятості на селі / О. В. Скидан, В. С. Ніценко // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія. – 2015. – № 10 (230). – С. 94–106.

10. Статистичний щорічник Львівської області за 2014 р. – Львів, 2015. – 365 с.

11. Талавиця М. П. Організаційно-економічний механізм державної підтримки розвитку сільських територій : монографія / М. П. Талавиця. – К. : Вид-во НАУ, 2008. – 384 с.

12. Черевко Г. Вплив заходів державної антикризової політики на соціальний розвиток українського села / Г. Черевко, П. Войтович // Аграрна економіка. – 2013. – Т. 6, № 3–4. – С. 4–10.

